

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО САМООСВІТИ
ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ПТНЗ ТА ВНЗ I-II РІВНЯ АКРЕДИТАЦІЇ**

У зв'язку з підвищенням вимог до професійної діяльності інженерно-педагогічних працівників ПТНЗ і ВНЗ I-II рівнів акредитації особливої актуальності набуває проблема їх готовності до самоосвіти, саморозвитку й постійного самовдосконалення. Готовність до самоосвіти – одна з основних категорій професійної педагогіки й психології праці.

Прослідкуємо поняття готовності за С. Гончаренком: "готовність – уміння виконувати певні операції і творчо відходити до їх виконання; знання техніки і технології виробничого процесу, володіння загально трудовими навичками" [6, с. 60].

В історії педагогіки ідея формування готовності до самоосвіти є однією з провідних. Теоретичні основи її були започатковані Я. Коменським, Г. Сковородою, К. Ушинським, В. Сухомлинським, Д. Локком, А. Дістервегом. В їх працях не лише розкривається роль самоосвіти в становленні особистості, але й визначаються загальні шляхи формування готовності до неї. Соціальні проблеми самоосвіти як організаційної структури, "підсистеми" інституту освіти всебічно аналізуються в працях вітчизняних авторів: В. Астахової, І. Гавриленка, М. Головатого, М. Лукашевича, В. Лугового, В. Солодкова, О. Якуби.

Готовність викладача до самоосвіти А. Кучерявий визначає як складну інтегровану якість особистості, суть якої становить рівень сформованості мотиваційно-орієнтаційного (пошукова діяльність); змістовно-операційного (рівень системних знань, оволодіння навичками, необхідними для даної діяльності); оцінювально-рефлексивного (самоаналіз викладачем підготовки

до пошукової діяльності, самооцінка та самокорекція) у їх взаємодії [4, с. 29]. Л. Сорокіна, Т. Єрмакова акцентують увагу на таких компонентах готовності: мотиваційному (відповідальність за виконання завдань, почуття обов'язку); орієнтаційному (знання й уявлення про особливості та умови діяльності, її вимоги до особистості); операційному (володіння способами та прийомами діяльності, необхідними ключовими компетентностями); оцінному (самооцінка власної підготовленості і відповідність процесу розв'язання завдань оптимальним зразкам) [6, с. 178]. На думку А. Шевченко, готовність до самоосвіти є формою складного особистісного утворення, яка обумовлює бажання займатися цим видом діяльності [8, с. 258]. Готовність виступає в єдності двох напрямів – морального та психологічного. Інженерно-педагогічний працівник має володіти не лише обсягом професійних знань, але й такими особистісними якостями, які забезпечують успішність виконання професійних функцій.

Виходячи з потреб самоосвіти, перед інженерно-педагогічним працівником постають завдання: поглиблювати знання за фахом; підвищувати рівень предметної та психолого-педагогічної підготовки; збагачувати вміння новими сучасними педагогічними технологіями, формами, методами навчання; систематично вивчати та поширювати у власній діяльності передовий педагогічний досвід; впроваджувати нові технології навчання. Для вирішення завдань підвищення рівня професіоналізму інженерно-педагогічного працівника можна використовувати різні форми діяльності; зокрема участь у роботі методичних об'єднань, семінарів, конференцій, активне спостереження за навчально-виховним процесом, методична робота в навчальному закладі; відвідування занять досвідчених викладачів; підвищення кваліфікації на курсах. Проте, як стверджує О. Бурлука, навіть систематична участь у цих заходах не розв'язує в повній мірі проблеми підвищення ефективності навчання, вдосконалення технологій викладання, підтверджує у своєму дослідженні [1, с. 10]. Отже, самоосвіта залишається сьогодні головною формою розвитку

професіоналізму інженерно-педагогічного працівника й запорукою його успішної практичної діяльності, а отже і вдосконалення технологій навчання, підвищення його ефективності. Але це є правомірним лише в тому разі, коли інженерно-педагогічний працівник чітко усвідомлює сенс такої роботи і правильно розподіляє зусилля щодо вдосконалення власної педагогічної діяльності.

До засобів самоосвіти відносять: мотиви, цілі та зміст самоосвіти, методи та форми самостійного пошуку, методи та форми самоконтролю та самоаналізу самоосвітньої діяльності [2, с. 19]. Мотиви і цілі побудови власних засобів самоосвіти тісно пов'язані з особистісними цінностями інженерно-педагогічних працівників, з рівнем сформованості їх світогляду, з соціальними умовами.

Методи самоосвіти – це способи, за допомогою яких забезпечується досягнення поставленої мети самоосвіти. Методи і прийоми, які використовуються при реалізації програми самоосвіти, надзвичайно різноманітні: самостереження, самоаналіз, самотестування, порівняння себе з іншими колегами; самостимулювання; самопрограмування (складання плану чи програми самовдосконалення), самозобов'язання, самоінструктаж; методи і прийоми самовпливу (самонаказ, самоконтроль, самозаохочення, самопокарання, самозаборона, самозауваження, самокритика, самопереконання, самопідбадьорювання, самонавіювання, аутотренінг, самозвіт, ведення щоденника самоосвіти тощо).

Особливе місце у переліку методів самоосвіти посідають методи управління своїм психічним станом, тобто методи саморегуляції. До них належать самонавіювання, самопідбадьорювання, самопереконання, самопримушування, самонаказ, самосхвалення, самоконтроль, самозаохочення, самокритика, аутогенне тренування і т.п.

Всі методи самоосвіти тісно пов'язані між собою, переплітаються, а інколи використовуються майже одночасно. Наприклад, молодий інженерно-педагогічний працівник, який з перших днів роботи прагне розвинути свої

комунікативні уміння, переконує себе у тому, що в нього все вийде добре, що він буде відчувати радість від спілкування з учнями, студентами, залишаючись при цьому одночасно вимогливим, уважним, тактовним. Він навіює собі певну позитивну установку на майбутнє спілкування. У реальних умовах, коли потрібно додатково залишитись з аудиторією, не вистачає, здається, душевних сил, педагог наказує собі залишатися терпеливим, комунікабельним, здатним продовжити професійне спілкування.

Отже, серед форм та методів самоосвіти можна виділити: самостійну роботу з літературою, фаховими виданнями; самостійну роботу з електронними посібниками; вдосконалення знань і вмінь роботи з комп'ютерною технікою; аналіз та узагальнення власної педагогічної діяльності; вивчення досвіду роботи досвідчених викладачів з послідовними висновками та аналізом; розроблення власних методик щодо використання нових технологій навчання; участь у виставках чи конкурсах передового педагогічного досвіду; проведення науково-дослідної роботи. Успіх самоосвітньої діяльності інженерно-педагогічного працівника залежить від того, як він володіє основними засобами самоосвіти. Оскільки однією з ознак сучасності є значне збільшення навчально-методичної літератури, то важливою формою самоосвіти стає самостійна робота з літературою (предметною, методичною, психолого-педагогічною, фаховою). Раніше існувала проблема недостатньої кількості літератури, сьогодні – проблема її якості. Для вибору потрібної літератури викладач може скористатися зручними для нього каталогами (це можуть бути карткові або електронні каталоги). Можливий варіант, коли викладача цікавить цілком конкретна література, про яку розповідали колеги. Але в кожному разі, інженерно-педагогічний працівник, працюючи з літературою, може для зручності скласти свою картотеку або ж занотовувати чи копіювати матеріал, який найбільше його цікавить. Раніше викладач не міг копіювати потрібні йому матеріали як через відсутність приладів, так і через нестачу коштів на це, тому вся інформація переписувалась. Сьогодні можливість копіювання

необхідних матеріалів стала реальністю, що створює зручні умови для накопичення професійно значимої інформації. Крім предметної, методичної, психолого-педагогічної літератури все частіше з'являються різні посібники довідкового характеру, які економлять час у пошуку потрібної інформації.

Інженерно-педагогічні працівники, маючи за основу знання, отримані в вищих навчальних закладах, вдосконалюють їх шляхом самоосвітньої діяльності. Після здобуття відповідних знань та вмінь комп'ютерна техніка може бути зручним засобом самоосвіти. Вдосконалення знань та вмінь роботи інженерно-педагогічних працівників з комп'ютерною технікою теж є формою самоосвіти. На сьогоднішній день можливості користування комп'ютерною технікою значно збільшилися: кожен викладач має комп'ютер дома, крім того, можна користуватися комп'ютерною технікою в навчальному закладі. На сучасному етапі розвитку освіти в Україні всі ПТНЗ та ВНЗ I-II рівня акредитації облаштовані комп'ютерними класами. Можливість використання мережі Інтернет створює додаткові умови для самостійного пошуку інформації, для ефективної діагностики власної діяльності (обмін по Інтернету методичними розробками, рецензування цих розробок). У недалекій перспективі стане можливим обмін відеоматеріалами власними чи зібраними з різних джерел. Ефективність засвоєння знань та вмінь студентів при впровадженні в навчальний процес засобів інформаційних технологій навчання залежить від педагогічних програмних засобів та від умінь інженерно-педагогічних працівників користуватися комп'ютерною технікою [3, с. 151]. Кількість педагогічних програмних засобів навчання зростає і збільшується на сьогоднішній день кількість літератури щодо використання цих засобів та комп'ютерної техніки. Це створює додаткові зручні умови для самовдосконалення вмінь та навичок користування комп'ютером, дозволяє використовувати комп'ютер: при підготовці до занять, при подачі нового матеріалу, при проведенні тестування (тематичний контроль, семестровий контроль, іспит), при організації інтерактивних форм роботи, для доступу до бібліотек, для створення власних

навчальних програм.

Важливою формою самоосвіти інженерно-педагогічних працівників є аналіз та узагальнення власної педагогічної діяльності. Результативність цієї форми самоосвіти можлива у випадку погляду на свою діяльність з боку та об'єктивної оцінки її. Інженерно-педагогічний працівник, який зможе це зробити, зможе і виділити певні недоліки у своїй діяльності, проаналізувати та узагальнити їх. Найважче це вдається молодим спеціалістам, які не мають достатнього досвіду. Тому їм можна поради звернутися до досвідчених педагогів для здійснення ними детальної характеристики заняття після його відвідування. В нинішній час багатьом інженерно-педагогічним працівникам може бути доступним відеозапис власних занять. Тоді він сам зможе охарактеризувати та проаналізувати власне заняття, порівняти його із заняттями інших викладачів, зокрема, оцінити відповідність своєї роботи основним вимогам сучасності.

Важливим у формуванні вміння аналізувати власну педагогічну діяльність є знання інженерно-педагогічним працівником кваліфікаційних характеристик, які містять перелік вимог до професіоналізму педагога. Педагогічний самоаналіз та співставлення рівня власної кваліфікації з сучасними вимогами суспільства та освіти лежать в основі визначення змісту самоосвіти інженерно-педагогічних працівників. Вивчення досвіду відомих викладачів та професорів відіграє також важливу роль у здійсненні самоосвітньої діяльності. Варто, щоб інженерно-педагогічний працівник мав можливість відвідувати заняття викладачів не лише того навчального закладу, де працює. Зараз є можливість знайомитися з методикою роботи викладачів навчальних закладів області, України та навіть закордону. Інженерно-педагогічні працівники можуть ділитися і своїм досвідом роботи, своїми досягненнями в педагогічній діяльності на сторінках фахових методичних журналів чи посібників, на електронних сайтах мережі Інтернет, прислухаючись потім до відгуків колег у подальшому здійсненні навчально-виховного процесу.

Вершиною глибокого вивчення нових актуальних проблем навчання, виховання та методики викладання є науково-дослідницька робота інженерно-педагогічних працівників. Це складна, багатопланова робота. Можна виділити кілька її етапів: обрання теми та обґрунтування її актуальності; складання плану роботи; вивчення теоретичних та психологічних основ вибраної теми; опрацювання її історії розвитку в нашій країні та за кордоном; створення рекомендацій, розробок для подальшого діагностування; проведення експериментальної роботи висвітлення її на сторінках преси, у доповідях та повідомленнях; опрацювання результатів експерименту та їх аналіз; систематизація та узагальнення проведеної роботи; представлення власних ідей у колективі, в періодичній фаховій літературі, на семінарах та конференціях.

Педагогічне керівництво самоосвітою інженерно-педагогічних працівників ПТНЗ та ВНЗ I-II рівня акредитації полягає в ознайомленні їх з фізіологічними, соціальними та психолого-педагогічними особливостями процесу самоосвіти, у правильній орієнтації та консультуванні, в допомозі вибору ними найбільш раціональних форм, методів, прийомів та засобів самоосвіти, визначенні послідовності процесу самоосвіти. Основний критерій оцінки готовності інженерно-педагогічних працівників до самоосвіти визначається рівнем сформованості в особистості прагнення до самовдосконалення.

Характеристика засобів самоосвіти інженерно-педагогічних працівників дозволяє стверджувати, що умови для здійснення самоосвітньої діяльності змінюються з плином часу: з'являються нові засоби самоосвіти, додаткові умови для їх здійснення та вдосконалення власної педагогічної діяльності. Все це призводить до підвищення рівня розвитку професійної компетентності інженерно-педагогічних працівників та рівня знань, умінь, навичок їх студентів, до виконання завдань сучасної професійно-технічної освіти. Таким чином, формування потреби в самоосвіті та готовності до самовдосконалення, як засобу розвитку творчої особистості є нагайною

вимогою сьогодення. Підтвердження цьому знаходимо в О. Малихіна [5, с. 49]. Отже, серед перспективних напрямів наукових пошуків порушеної проблеми виокремимо такі: оволодіння методиками самоосвіти, застосування сучасних технологій в самоосвіті, розробка орієнтовної програми та методичних рекомендацій щодо готовності інженерно-педагогічних працівників ПТНЗ та ВНЗ I-II рівнів акредитації до самоосвіти.

Література

1. Бурлука О.В. Самоосвіта особистості як соціокультурне явище: автореф. дис.... на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 17.00.01 "Теорія та історія культури" / О.В. Бурлука. – Х., 2005. – 16 с.
2. Буряк В. Умови та засоби самоосвіти студентів // Вища школа. 2002. – №6. – С. 18-29.
3. Каушан Т.Н. Педагогічні умови формування готовності до самоосвіти у студентів ВНЗ. / Т.Н. Каушан // Пед. науки: зб. наук. праць / Миколаївський державний університет. – 2006. – Вип. 2, т. 1 – С. 150-156
4. Кучерявый А.Г. Профессиональное самовоспитание будущих педагогов в процессе их целостной подготовки: [Монография]. – Вища школа, 1999. – 224 с.
5. Малихін О.В. Формування потреби в самоосвіті як засобу розвитку творчої особистості вчителя. /О.В. Малихін // Творча особистість учителя; проблеми теорії і практики: зб. наук. пр. / НПУ ім. Драгоманова, – К., 1999. – Вип. 3 – С. 48-55
6. Професійна освіта: Словник: Навч. посіб. / Укладач С.У. Гончаренко та ін.; За ред. Н.Г. Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – 380 с.
7. Сорокина Л.Н., Ермакова Т.Г. Проблемы самообразования и организация самостоятельной познавательной деятельности студентов. //Вісник нац. техн. ун-ту України. – К., 2003, №2. – С. 177-180
8. Шевченко А.А. Готовність майбутнього вчителя іноземної мови до самоосвіти як педагогічна проблема. // Педагогіка і психологія

формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. / Запорізький обл. ін-т післядипломної педагогічної освіти. – Київ – Запоріжжя, 2004. – Вип. 32. – С. 257-261

Ольга Банит

Формирование готовности к самообразованию инженерно-педагогических работников ПТУ и ВУЗ I-II уровней аккредитации

Аннотация. Автор рассматривает пути формирования готовности к самообразованию инженерно-педагогических работников ПТУ и ВУЗ I-II уровней аккредитации. В статье проанализировано понятие готовности, представлены формы и методы самообразовательной деятельности, содействующие повышению уровня развития профессиональной компетентности инженерно-педагогических работников и уровню знаний, умений, навыков их студентов.

Ключевые слова: самообразование, инженерно-педагогические работники, готовность, формы и методы самообразовательной деятельности.

Olga Banit

Formation of readiness for self-education of engineer and pedagogical worker vocational schools and universities I-II levels of accreditation

Summary. The author examines ways of formation of readiness for self-education of engineer and pedagogical worker vocational schools and universities I-II levels of accreditation. The author analyzes the concept of readiness, presents the forms and methods of self-education activities, contributing to high levels of professional competence of engineer and pedagogical worker and the level of knowledge, skill of their students.

Key words: self-education, formation of readiness, engineer and pedagogical worker, the forms and methods of self-education activities.